

4. Палентреер С.Н. Ландшафты лесопарков и парков / С.Н. Палентреер. – М. : Изд-во "Лес. пром-сть", 1968. – 236 с.

5. Руденко И.Н. Руководство по проектированию парков / И.Н. Руденко и др., Белорусский гос. н. и. и проектный ин-т градостроительства. – Мн. : Изд-во "Польмя", 1980. – 140 с.

Бикетов С.А. Особенности формирования открытых пространств в пейзажных парках центральной части Украины

Приведены основные принципы при формировании поляна на примере пейзажных парков центральной части Украины. Проанализирована объемно-пространственная и дендрологическая структура с целью выявления определенных закономерностей организации открытых пространств пейзажных парков на примере полян.

Ключевые слова: поляны, луга, опушки, силуэт, открытое пространство.

Biketov S.A. Peculiarities of formation of open spaces in the landscape parks in Central part of Ukraine

The basic principles in the formation of glades on the example of landscape parks in Central part of Ukraine. Analyzed volumetric-spatial and dendrology structure to identify certain laws of the organization of open spaces, landscape parks on the example of glades.

Keywords: glades, meadows, clearings, silhouette, open space.

УДК 738.3

*Асист. С.О. Вольська, канд. мистецтвознав. –
Тернопільський НПУ ім. Володимира Гнатюка*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДИМЛЕНОЇ КЕРАМІКИ ЗАХІДНОГО ПОДІЛЛЯ КІНЦЯ ХІХ-ХХ СТОЛІТЬ

Розглянуто основні тенденції розвитку димленої кераміки Західного Поділля кінця ХІХ-ХХ ст. як самобутнього явища українського мистецтва, в якому втілювалися практичність застосування та високі художні якості. Визначено, що чорнолощені вироби характеризувалися гармонійними та конструктивними пропорціями і були найпоширенішою гончарною продукцією субрегіону.

Ключові слова: димлена кераміка, традиції, гончарі, декорування.

Постановка проблеми. Димлені гончарні вироби Західного Поділля мають глибокі архайчні корені, їх форми та пропорції відпрацьовані впродовж століть, а оздоблення має багату систему орнаментальних схем і мотивів. Обраний напрям дослідження обумовлений тим, що мистецтво димленої кераміки субрегіону, як і загалом українське, невпинно занепадає, попри спроби окремих народних майстрів відроджувати це самобутнє явище. На українському ринку сувенірної продукції переважаюче місце посідає мальована кераміка з Косова, Опішні, Василькова. Але і ця кераміка не витримує конкуренції з напливом іноземних товарів, а сучасні технології виготовлення керамічного посуду витісняють ужиткову гончарну продукцію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджували вітчизняну кераміку науковці, кожен з яких звертався до питання кераміки Західного Поділля (зокрема димлених виробів) у руслі загальноукраїнського чи разом з іншими видами декоративно-прикладного мистецтва. Порівняльний аналіз гончарних осередків Тернопільщини одним із перших зробив Р. Гарасимчук у 1957 р., відзначаючи, що пріоритетним для кераміки регіону є виготовлення димлених виробів, які мають форми подільської кераміки [1]. Важливим етапом вивчення народної кераміки стало історико-етнографічне дослідження К. Матейко, у якій автор провела аналіз

та дала порівняльну характеристику гончарних виробів західних областей України [2]. Спорадично порушене питання висвітлювали науковці: О. Клименко, С. Козача, В. Гирман, О. Дяків і Г. Івашків [3-6]. До комплексного вивчення української димленої кераміки звернулася Р. Мотиль, яка вказала на передумови формування цього виду кераміки, а також висвітлила технологію, традиційний характер формотворення, провела мистецтвознавчий аналіз декору димлених виробів [7].

Мета роботи полягає в тому, щоб на основі існуючих друкованих видань, музейних матеріалів та проведених польових досліджень простежувати розвиток і виявити локальні художні особливості димлених керамічних виробів Західного Поділля.

Виклад основного матеріалу. Гончарство на Західному Поділлі віддавна було одним з найпоширеніших ремесел завдяки багатим покладам глини. Народні майстри субрегіону виготовляли переважно чорний неполив'яний посуд. Відомо, що чорного забарвлення у димлених виробах добиваються завдяки відновлювальному випалу (без доступу повітря), незалежно від того, якого кольору була сира глина. При випалі такий посуд давав міцнішу та менш пористу структуру черепка, ніж червоний неполив'яний. Окрім цього, одноразовий випал димленого посуду потребував меншої кількості дров, що для безлісної території (порівняно з Волинню чи Карпатським регіоном) для незаможних гончарів було вагомим чинником. Такий посуд мав значно ширше розгалуження у типології і його краще розкуповували споживачі. Високомистецький підполив'яний розпис був добре розвинений в с. Товстому (Гусятинського р-ну), м. Бережанах, м. Копичинцях та м. Підгайцях. Оригінальними підходами до оздоблення відзначалися поліхромні вироби із с. Золотий Потік, с. Устечка. Але мальована кераміка мала швидше святковий, виставковий (для мисника) характер.

Високого піднесення розвиток цього виду кераміки набув у другій половині ХІХ ст., що було пов'язано з утвердженням капіталістичних відносин та скасуванням кріпацтва в Австрійській імперії в 1848 р., до складу якої належало і Західне Поділля. Наприкінці ХІХ ст. активно розвивалися напівкустарні майстерні, у селах утворювалися гончарські кути. Але гончарством займалися переважно малоземельні селяни.

Гончарство краю кінця ХІХ – початку ХХ ст. розвивалося у двох основних напрямках: традиційне виробництво в домашніх умовах та на засадах керамічних шкіл. Тоді ж національно свідомо інтелігенція проводила певні заходи для підтримки гончарного промислу: на території Західного Поділля діяли Товстенська гончарна школа та Бережанська торговельно-промислова школа, були проведені виставки у Тернополі (1887), Кракові (1887), Львові (1894), на яких було представлено та відзначено народну кераміку.

Після 1939 р. на західних землях України радянська влада поширила впровадження артілей, жорстка податкова політика руйнувала приватну власність [8]. Гончарний промисел побутував у гончарнях при колгоспах, промкомбінатах, цегельнях, черепичних заводах. У воєнний і післявоєнний періоди та в часи економічної скрути гончарні промисли розвивалися доволі активно внаслідок занепаду більш великих промислових структур. Гончарство продовжувало розвиватися, однак кількість гончарів та гончарних осередків все одно скорочувалася.

Наприкінці ХХ ст. розвиток гончарного ремесла занепадає, що було зумовлено соціально-економічними причинами. Тривалий період (два покоління) дер-

жавного контролю і регулювання та відсутність вільного ринку унеможливив розвиток гончарства. Разом із тим, фаянсовий, фарфоровий і металевий посуд швидко витіснили з ринку гончарні вироби. Відродженню напівзабутих ремесел та продовженню народних традицій сприяло навчання керамічної справи при школах, дитячих студіях, у гуртках кераміки в другій половині XX ст. [9, с. 48].

Димлені керамічні вироби майстри виготовляли майже у кожному гончарному осередку, а їх типологія була досить різноманітна: горщики, слоїки, глечики, дзбанки, баньки, макітри, миски, ринки, цідильники, горнятка, каганці, підвазонники, рідше – барильця, калачі, скарбнички, вази, свищики. Широкий асортимент димлених гончарних виробів Західного Поділля характерний простими, конструктивними формами, проте відзначається гармонійністю та доцільністю. Переважно така кераміка була призначена для кухонного вжитку.

Розвиваючись у руслі національно-мистецьких традицій, декорування народної кераміки Західного Поділля здебільшого залежало від локально усталених традиційних стильових рис у народній творчості регіону. Але традиційно-побутова культура краю не обмежується чіткими кордонами. Особливості місцевої сировини, традицій, успадковані гончарями, впливи міських цехів, керамічних шкіл і переселенців, що вносили свої стилістичні особливості в асортимент і декор виробів, позначилися на стилістиці виробів кожного регіону [10, с. 73].

Чимало прийомів оздоблення має архаїчні корені. Прадавність багатьох технік на території краю підтверджують знахідки керамічного посуду, які належать до пам'яток заліщицької групи середнього Трипілля на території південно-західного Поділля. Поверхня більшості виробів сірої та теракотової кераміки зберігає сліди лощення. Зокрема, трапляється спосіб оброблення поверхні "смугасте загладження", загладження пальцями, ритування, розпис червоними, білими, чорними фарбами. Знайдений у с. Романове Село посуд, що належить до черняхівської культури, засвідчує застосування наліпного декору [9, с. 82].

Домінантним для димленої кераміки є геометричний декор, він утворюється з нескладних елементів: прямих, косих, ламаних смужок, кривульок, концентричних кіл, овалів. Орнамент побудовано на зіставленні прямих ліній із кривульками чи (або) скісними рисками. Найпоширенішими мотивами декору з геометричними елементами в художній кераміці Західного Поділля є вертикальне (скісне) смугасте лощення, скісна сітка, кругове лощення.

У низці центрів (сmt Микулинці, с. Струсів, с. Буданів, с. Гончарівка та ін.) чорні глиняні твори характеризувалися високою якістю. Микулинецька кераміка славилася своїми вишуканими та водночас стійкими формами та конкурувала зі Стусівськими та Буданівськими аналогами.

Для декорування димленої кераміки переважно застосовували лощення, штампування, гравірування (ритування), рідше – розпис "опискою". В оздобленні своїх виробів гончарі намагалися підкреслити архітектоніку форми та подати декор у найбільш вигашному для споглядання місці. На посуді закритих форм основна геометрична чи рослинна структура стрічкового орнаменту базувалася на плічках посудин та в місці найбільшого сферичного напруження. Часто керамісти оздоблювали вироби, застосовуючи кілька технік декорування одночасно в різних поєднаннях.

Найбільш архаїчною формою посуду на українській території є горщик. На Західному Поділлі розкопки кераміки, зокрема і горщиків, заліщицької групи в

с. Блищанка демонструють S-подібний профіль, у якому простежуються вінця та криси. З часом форма виробів набувала чіткіших обрисів. За останнє століття в багатьох осередках відбулася трансформація традиційних форм. Наприкінці XIX – на початку XX ст. в Устечку, Гончарівці та інших центрах робили товстостінні, низькі та широкі горщики, але в умовах зростаючої конкуренції вони набули стрункішого силуету.

Горщики були кількісно переважаючим видом димленої кераміки, що зумовлено їх побутово-господарським призначенням. Гончарі виготовляли чорні вироби серцеподібного та бочкоподібного типів з одним (двома) вушком, які прикрашали лощенням скісною сіткою. Під валикоподібними вінцями горщиків бочкоподібного типу та на плечиках дзбанків і баньок зустрічаємо "кривульку" в обрамленні гравірованих смуг, який часто доповнювали вертикальними лощеними смугами на тулубі виробу гончарі зі Стусова та Копичинців.

Відомим центром виготовлення чорної кераміки було с. Гончарівка, в якому наприкінці XX ст. працював знаний майстер Іван Бойко. На його макітрах, вазонках, глечиках, вазочках, скарбничках є виразне штампування у вигляді поздовжніх та поперечних смуг, які гончар наносив за допомогою двох різновеликих валиків-штампів. Майстер поєднував такий декор із лощенням вертикальними смугами.

Декорування димлених виробів мінеральними фарбами, так званий розпис "опискою", здійснювали по сирому, підсушеному виробу, добираючи контрастні барви (білу або червону). Подібне оздоблення на плічках горщиків і дзбанків у вигляді паралельних смуг використовували в с. Сухостав. У цьому ж осередку трапляється розпис червоною глиною на внутрішній поверхні миски у вигляді великої кривульки та додаткових смуг.

Досліджуючи локальні особливості димленого посуду Західного Поділля, Р. Гарасимчук зазначив, що в північних, деяких центральних та південних районах (с. Стусів, с. Вертелка, сmt Микулинці, м. Заліщики, с. Торське, с. Устечко, с. Буданів) виготовляли димлений посуд із геометричним та рослинним орнаментами [1, с. 76]. Рослинні мотиви в декоруванні такої кераміки використовували нечасто, і їх застосування мало локальний характер. На Поділлі мотиви рослинного типу на мисках застосовували в Меджибожі та Летичеві [11, с. 85]. На Західному Поділлі такі узори бачимо на виробах відомого майстра Теофіла Земського з Буданова. Орнаментальні композиції у вигляді стилізованих листків прикрашають тулуби слоїків, горщиків. Важливо відзначити, що гончар славився нетрадиційними підходами у формотворенні та декоруванні кераміки. Гончар застосовував наліпний декор в оздобленні баньки у вигляді оперізуючої тулуб гілки винограду. Випуклі зображення підкреслюють лискування та гравірування [7, с. 127].

Оригінальні прийоми декорування бачимо в гончаря Григорія Германа зі Стусова. У декоруванні миски він застосовував обертово-центричну композицію з овалів, що нагадує пелюстки квітів [6, с. 143]. На димлених мисках майстра та на аналогах із Гончарівки є зображення хреста, який виступає основним елементом композиції без додаткового обрамлення [6, с. 203, 206]. Наприкінці XX ст. Василь Бардачевський з Товстого застосовував зображення лискованого хреста на димлених мисках, який у його виробах додатково обрамлений графемою "сосонка", рослинними мотивами з галузок, квітів, акантового листа та поєднанням концентричних кіл, кривульок на боках і берегах мисок. До зображення хреста в оточенні рос-

линних мотивів звертався Яків Пригарський наприкінці XIX ст., а традицію осередка наприкінці XX ст. продовжив В. Бардачевський.

Чорнолощений рослинний декор спостерігаємо на слоїку з Тербовлянщини. В оздобленні використано колоски пшениці, які вільно нанесені на виріб. Очевидно, слоїк призначався для зберігання зерна. У димленій кераміці кінця XX ст. сучасних майстрів В. Бардачевського та Є. Рудика також бачимо оздоблення дзбанків і ваз переважно рослинним декором, з використанням у композиціях мотиву "букета" [9, с. 84].

На території Західного Поділля в різних осередках гончарства трапляється декор у вигляді видовжених овалів, розташованих вертикально. На подібне прикраснення у вигляді поздовжніх овалів на високій та широкій шийці глечика, що візуально видовжує її, натрапляємо в Копичинцях. Аналогічний декор бачимо на макітрі з Бережан, що покриває всю площину зовнішньої поверхні виробу.

Висновки. Гончарство Західного Поділля зазнало високого піднесення у другій половині XIX – початку XX ст., що було пов'язано з утвердженням капіталістичних відносин, відкриттям шкіл кераміки, організаціями виставок народних промислів. Розвитку мистецтва кераміки сприяли загальноукраїнські та європейські процеси, які трансформувалися і входили в середовище народної культури. Твори димленої кераміки були найпоширенішими на території субрегіону. У другій половині XX ст. гончарство занепало. Навчання керамічної справи при школах, дитячих студіях, у гуртках кераміки призупинило повний занепад гончарних промислів. Майстри Західного Поділля представили широку типологічну різноманітність димлених виробів, яка характерна логічними та гармонійними формами. Художньої виразності творам надавали різноманітні техніки оздоблення (лощення, штампування, гравірування) та розпис "опискою". Домінантним став декор із геометричними елементами та унікальні розписи з мотивами рослинного типу.

Подальший напрям дослідження. Плануємо дослідити взаємовпливи формотворення та прийомів декорування народної кераміки Східної та Західної частин Поділля.

Література

1. Гарасимчук Р.П. Народное искусство Тернопольской области УССР / Р.П. Гарасимчук // Советская этнография. – 1957. – № 2. – С. 72-89.
2. Матейко К.І. Народна кераміка західних областей Української РСР XIX-XX ст. : історико-етнографічне дослідження / К.І. Матейко. – К. : Вид-во АН УРСР, 1959. – 108 с.
3. Клименко О. Гончарні осередки Черкаської, Чернігівської, Львівської, Хмельницької та Тернопільської областей / О. Клименко // Українське гончарство: національний культурологічний щорічник / упоряд. О. Пошивайло. – Опішне, 1996. – Кн. 3: За рік 1995. – С. 159-172.
4. Гирман В. Гончарні осередки Тернопільщини / В. Гирман, В. Козача // Українське гончарство: національний культурологічний щорічник / упоряд. О. Пошивайло. – Опішне, 1996. – Кн. 3: За рік 1995. – С. 173-186.
5. Дяків О. Західноподільські осередки гончарства XIX-XX століть / О. Дяків // Народне мистецтво. – 2005. – № 3/4. – С. 15-17.
6. Івашків Г. Декор української народної кераміки XVI – першої половини XX століть / Г. Івашків. – Львів : Вид-во Ін-ту народознавства НАН України, 2007. – 544 с.
7. Мотиль Р.Я. Українська димлена кераміка XIX – XX ст. (історія, типологія, художні особливості) : дис. ... канд. мистецтвознав.: спец. 17.00.06 "Техническая эстетика и дизайн" / Мотиль Романа Ярославівна. – Львів, 2000. – 310 с.
8. Клименко О. Розвиток українського гончарства в XX ст. / О. Клименко // Народне мистецтво. – 2005. – № 1/2. – С. 38-40.

9. Вольська С.О. Кераміка Західного Поділля кінця XIX – XX століття (історія, типологія, художні особливості) : дис. ... канд. мистецтвознав.: спец. 17.00.06 "Техническая эстетика и дизайн" / Вольська Світлана Олексіївна. – Львів, 2013. – 159 с.

10. Селівачов М.Р. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія) : навч. посібн. [для студ. ВНЗ] мистецтва / М.Р. Селівачов. – Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. – К. : Вид-во "Ант", 2009. – Вип. XVI. – 408 с. – (Праці наукового товариства ім. Миколи Трохименка. – Вип. 18).

11. Фріде М. Форма і орнамент посуду з Поділля / М. Фріде // Науковий зб. Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови / за ред. В. Перетца. – К. : Вид-во "Пролог", 1928. – С. 81-92.

Вольская С.А. Отдельные аспекты развития чёрнолощенной керамики Западного Подолья конца XIX-XX веков

Рассмотрены основные тенденции развития дымленной керамики Западного Подолья конца XIX-XX веков как самобытного явления украинского искусства, в котором воплотились практическая польза использования и высокие художественные качества. Определено, что чёрнолощенные изделия характеризовались гармоничными и конструктивными пропорциями и были наиболее распространенной гончарной продукцией субрегиона.

Ключевые слова: дымленная керамика, традиции, гончары, декорирование.

Volska S.O. Some aspects of pottery Western Podillja black-polished ceramics end of the XIX-XX century

The paper examines the main trends black ceramics Western Podoljia end of XIX – XX century as a distinctive phenomenon of Ukrainian art which embodies practicality of use and high artistic quality. Determined that the black polishing products were characterized harmonious proportions and design and were the most common pottery production sub-region.

Keywords: black-polished ceramic tradition, potters, decoration.

УДК 76.01:766

Преп. Т.О. Габриелян –

Крымский университет культуры искусств и туризма

СИСТЕМА ВИЗУАЛЬНОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ БРЕНДА

Описаны принципы и элементы системы, на основе которой в дальнейшем проектируются программы визуальной идентификации. Выделены системообразующие и структурообразующие категории. Определено девять базовых структурных единиц. Описан принцип модульного построения системы и определена наименьшая структурная единица – модуль. Проиллюстрирован принцип детализации модуля на основе типологического сценарного моделирования. Рассмотрена система как база данных, которая содержит информацию о графическом языке бренда.

Ключевые слова: бренд, визуальная идентификация, графический дизайн, структура, система, модуль.

Постановка проблемы и анализ предыдущих исследований. Большое количество методов и форм визуальной коммуникации в коммерческой рекламе порождает хаос как в среде обитания, так и в сознании потенциальных потребителей. В большинстве случаев графическая составляющая разрабатывается на короткий срок рекламной кампании. Для следующего контакта используется иной визуальный язык. Такая бессистемная работа снижает эффективность и долгосрочность взаимодействия с адресатом, так как отсеивается его сознанием.

Попытку системно подойти к данному вопросу мы находим в методических материалах ВНИИТЭ по дизайн-программированию [1]. Данная работа разработана в основном для конструирования промышленных изделий, следует отме-